

УДК 364-212.364-43-057,875

Сургова С. Ю.

МЕТОДИКА ВИЗНАЧЕННЯ ОСОБИСТІСНОГО КОМПОНЕНТУ ГОТОВНОСТІ ДО ПРЕВЕНТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНЬОГО СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА

Статтю присвячено висвітленню методики, що передбачала визначення сформованості особистісного компонента готовності до превентивної діяльності майбутніх соціальних працівників. Проведена діагностика рівня сформованості особистісного компонента готовності до превентивної діяльності дозволяє зробити висновок, що загальний рівень особистісного компонента можна оцінити як достатній і елементарний (з перевагою елементарного). Автор припускає, що ефективне формування зазначеного компонента готовності можливе лише за умови використання особистісно-орієнтованих технологій при роботі з різними групами клієнтів, що стане початком формування особистісного досвіду майбутнього соціального працівника, покладе основу науковим студентським дослідженням у галузі превенції навчання, збагатить кожного учасника навчально-виховного процесу досвідом суб'єкт-суб'єктних відносин, сприятиме формуванню і розвитку особистісних та професійних якостей.

Ключові слова: превентивна діяльність, особистісний компонент, превенція, готовність до превентивної діяльності, майбутній соціальний працівник, коефіцієнт готовності.

Постановка проблеми. Практичний характер соціальної роботи обумовлює її значимість для здійснення принципів превентивної освіти в процесі реалізації професійної діяльності. Превенція і соціальна робота взаємопов'язані. Під час вирішення будь-яких проблем спеціалісти соціальної сфери постійно стикаються з наслідками конфліктів і проявами соціальної несправедливості. У суспільстві нагальною постає потреба в практичному розгортанні соціальної роботи, що враховує принципи превентивної діяльності, з різними прошарками населення. Соціальні працівники мають бути агентами превентивної інтеграції в соціальній роботі, повинні визнавати неефективність традиційних відносин між працівником і клієнтом соціальної роботи і створювати нове ціннісне поле, ґрунтовною ідеєю якого є превентивна діяльність; від їх здатності здійснювати цей вид діяльності залежать перспективи обслуговування клієнтів у вирішенні превентивних проблем. Під час аналізу теорії і практики з досліджуваної проблеми були виявлені наступні суперечності між суттєвою соціальною необхідністю у превентивно мислячих агентів превентивної діяльності, здатних створити умови для формування позитивних якостей особистості, і недостатнім рівнем розробленості змісту превентивної освіти як одного з найважливіших напрямків формування в майбутніх соціальних працівників готовності до превентивної діяльності, вільних від традиційних стереотипів і орієнтованих на реалізацію принципу рівний – рівному. Потребує серйозного наукового розроблення проблема визнання взаємозв'язку готовності до превентивної діяльності з підготовкою майбутніх соціальних працівників та її співвідношення з такими категоріями, як превенція, превентивний підхід, рівні превентивної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У педагогічній науці різні аспекти професійної підготовки майбутніх спеціалістів соціальної сфери вивчалися І. Зверевою, А. Капською, С. Харченко, В. Поліщук й ін. [1; 3; 5]. Особливо актуальні для нас дослідження у царині теоретичного осмислення превентивних проблем у дисциплінах сфери прикладних наук: військової, пенітенціарної й – особливо – соціальної педагогіки (Л. Кондрашовою, В. Оржеховською, О. Пилипенком, В. Приходько та ін.).

Метою даної статті є висвітлення методики, що передбачала визначення сформованості особистісного компонента готовності до превентивної діяльності майбутніх соціальних працівників.

Методика та процедура дослідження. У контексті нашого дослідження важливою є думка В. Приходько, якій [4, с. 117] визначає превентивну діяльність як детермінований об'єктивними і суб'єктивними факторами самостійний, спеціалізований вид загального педагогічного процесу, що має свою мету, принципи, зміст, форми і методи, є пріоритетним у системі психолого-педагогічних, медичних, правових, соціально-захисних проблем у дослідженнях різних країн світу. Для визначення рівня підготовки студентів до превентивної діяльності дослідник пропонує компоненти:

а) мотиваційний – сукупність мотивів, адекватних меті і завданням превентивної діяльності;
 б) когнітивний – сукупність знань, необхідних для превентивної діяльності;
 в) операційний – сукупність умінь і навичок превентивної діяльності;
 г) особистісний – сукупність можливих для превентивної діяльності особистісних якостей, пов'язаних зі ставленням до предмета діяльності, її процесу, інших учасників діяльності, самого себе;

г) комунікативний – сукупність операцій вербальної і невербальної взаємодії.

Погоджуємося з науковцем у тому, що суттєві характеристики дослідження превентивної діяльності обумовлюють сукупність її структурних компонентів.

У процесі експерименту нами була розроблена і використана комплексна методика, що передбачала виявлення особистісної готовності до превентивної діяльності майбутніх соціальних працівників. З цією метою використовувались наступні дослідні методи: педагогічне спостереження, зіставлення, узагальнення, бесіда, анкетування, опитування; шкалування – присвоєння показників досліджуваним характеристикам; вивчення й аналіз документації (навчальні плани, програми); педагогічне тестування – з метою діагностики знань і вмінь превентивної діяльності.

Оскільки "превентивна діяльність" – поняття багатопланове, для визначення його загального, інтегрального рівня нами було визначено рівні кожної зі складових особистісного компоненту. Зважаючи на те, що кожна складова превентивної діяльності характеризується, у свою чергу, багатьма показниками, ми обмежилися аналізом окремих, на наш погляд, найбільш важливих і узагальнених.

Оцінка стану особистісного компоненту проводилася за показниками: С(1) – толерантне ставлення до інших людей у процесі спілкування з різними групами клієнтів; С(2) – достатній рівень комунікативності як наслідок задоволення результатами спілкування; С(3) – належний рівень соціального інтелекту; С(4) – достатня психологічна стійкість у процесі професійної діяльності з клієнтами соціальної роботи.

З метою визначення рівня сформованості особистісних якостей майбутніх фахівців під час опитування студентів був використаний Тест "Самооцінка" (за А. І. Калініченко).

Студентам було запропоновано двадцять шість набори слів, що характеризують позитивні якості людей. У кожному наборі якостей вони мали виділити ті, які більш значущі і цінні для них особисто, яким вони віддають перевагу перед іншими. Які це якості і скільки їх, кожний вирішує сам. Необхідно було уважно прочитати слова першого набору якостей. Виписати у колонку найбільш цінні для них якості разом з їхніми номерами, що знаходяться ліворуч. Приступити до другого набору якостей – і так до кінця. У підсумку вони одержали чотири набори ідеальних якостей.

Далі потрібно було розглянути якості особистості, виписані студентами з першого набору, і знайти серед них такі, які реально властиві ним. Обвести їх номери. Перейти до другого набору якостей, потім до третього і четвертого.

Обробка результатів здійснювалась по етапах:

1. Підрахунок кількості знайдених у собі реальних якостей (Р).
2. Підрахунок кількості ідеальних якостей, виписаних вами (І).
3. Підрахунок їх процентного відношення за формулою:

$$П = Р : І \times 100 \%$$

4. Співставлення результатів з оціночною шкалою (табл. 1).

Таблиця 1

Стать	Чоловіча	Жіноча
Рівні самооцінки		
Неадекв. низький	0-10	0-15
Низький	11-34	16-37
Нижче середнього	35-45	38-46
Середній	46-54	47-56
Вище середнього	55-63	57-65
Високий	64-66	66-68
Неадекв. високий	67	69

У ході нашого дослідження визначимо найбільш професійно важливі для вирішення превентивних проблем особистісні якості майбутнього соціального працівника.

Досвід проведення подібних досліджень показує, що значущими за такої системи оцінювання враховуються положення, виділені відсотками опитуваних. У нашому дослідженні такими положеннями стали наступні:

- 1) професійна компетентність (КГ – 78,2 %, ЕГ – 81,1 %);
- 2) цілепокладання (КГ – 76,7 %, ЕГ – 80,2 %);
- 3) ініціативність (КГ – 58,6 %, ЕГ – 59,2 %);
- 4) комунікативність (КГ – 64,7 %, ЕГ – 66,3 %);
- 5) контактність (ЕГ – 61,5 %, ЕГ – 65,7 %);
- 6) уважність (КГ – 53,2 %, ЕГ – 55,4 %);
- 7) чутливість (ЕГ – 54,6 %, КГ – 56,2 %).

За результатами оброблених даних, найбільш важливими якостями, на думку опитаних, виявилися професійна компетентність, цілепокладання, ініціативність, що цілком закономірно, тому що це стрижневі, базові якості спеціаліста соціальної сфери. Також студентами контрольних і експериментальних груп були по-різному оцінені близькі за сутністю якості, такі як: комунікативність (КГ – 64,7 %), контактність (ЕГ – 61,5 %), уважність (53,2 %), чутливість (ЕГ – 54,6 %). Усі ці якості вважаємо необхідними для соціального працівника. Але, на жаль, низьку оцінку в обох групах отримали такі якості, як: соціальний інтелект, толерантність, проектування власної професійної діяльності, психологічна стійкість, принциповість, самостійність, самокритичність, що, на наш погляд, пріоритетні для майбутніх соціальних працівників, які реалізують ідею превентивної діяльності. Оцінка стану цього критерію в КГ і ЕГ показала, що сформованість особистісного компонента готовності до превентивної діяльності перебуває на елементарному рівні, необхідною умовою формування цього компонента є застосування особистісно-орієнтованих технологій превентивної діяльності, спрямованих на розвиток особистісних якостей майбутніх фахівців для здійснення ними превентивної діяльності. Результати діагностики сформованості особистісного компоненту представлено в табл. 2.

Таблиця 2

Рівень сформованості особистісного компоненту

Показники критерію С	Експериментальна група							Контрольна група						
	Елементарний		Достатній		Високий		Коефіцієнт	Елементарний		Достатній		Високий		Коефіцієнт
	Кількість студентів	Показник, %	Кількість студентів	Показник, %	Кількість студентів	Показник, %		Кількість студентів	Показник, %	Кількість студентів	Показник, %	Кількість студентів	Показник, %	
С(1)	93	49,5	88	47,3	7	3,2	1,53	94	51,4	83	45,1	7	3,5	1,52
С(2)	59	31,2	121	64,7	8	4,1	1,72	86	46,9	90	49,1	8	4	1,57
С(3)	149	79,7	33	17,3	6	3	1,23	139	75,5	39	21,2	6	3,3	1,27
С(4)	120	64	60	31,8	8	4,2	1,4	115	62,5	62	33,7	7	3,8	1,41

За результатами анкетування найвищі показники в цілому характеризують рівень сформованості особистісного компоненту (в експериментальній групі $KF = 1,47$; у контрольній групі $KF = 1,44$), що відображає перевагу елементарного й достатнього рівнів (з перевагою достатнього). Найвищий рівень критерію за показником С(2) (комунікативність) продемонструвала експериментальна ($KF = 1,72$) та контрольна група ($KF = 1,57$); найнижчий – за показником С(3) (соціальний інтелект) виявили представники експериментальної ($KF = 1,23$) та контрольної ($KF = 1,27$) груп.

Як бачимо, в цифровому відношенні діагностика рівня сформованості особистісного компонента відображена у вигляді балів та відсотків, але для максимальної точності показники було проведено також за коефіцієнтом, що характеризує відсоткове співвідношення учасників дослідно-педагогічної роботи за рівнями сформованості (високим, достатнім та елементарним) компоненту (особистісного). Розрахунки проводилися за зазначеною формулою [2, с. 43]:

$$KF = \frac{A \cdot 1 + B \cdot 2 + C \cdot 3}{100}.$$

Аналіз результатів дослідження дозволив нам зробити висновок, що рівень сформованості особистісного компоненту готовності до превентивної діяльності можна оцінити як достатній і елементарний (з перевагою елементарного). Можна припустити, що поза аудиторна робота студентів із вивчення особливостей використання особистісно-орієнтованих технологій при роботі з різними групами клієнтів стане початком формування особистісного досвіду майбутнього соціального працівника, сприятиме формуванню і розвитку особистісних та професійних якостей.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Результати дослідження можуть бути використані в процесі загальнопедагогічної і спеціальної підготовки майбутніх соціальних педагогів і соціальних працівників у ВНЗ, на курсах підвищення кваліфікації спеціалістів соціальної сфери, у практичній діяльності системи соціальних служб у напрямку просування ідеї превентивної діяльності в соціальній роботі.

Використанні джерела

1. Зверева І. Д. Теорія і практика соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю в Україні : дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук : спец. 13.00.05 / І. Д. Зверева. – К., 1999. – 451 с.
2. Кузьміна Н. В. Методы системного педагогического исследования / Н. В. Кузьміна. – Л. : ЛГУ, 1980. – 127 с.
3. Капська А. Й. Деякі особливості формування готовності студентів до професійної творчості / А. Й. Капська // Моделювання виховної діяльності в системі професійної підготовки студентів: Теорія, практика, програми / [за заг. ред. А. Й. Капської]. – К., 1998. – С. 5–12.
4. Приходько В. М. Підготовка майбутніх педагогів до превентивного виховання дітей із неблагополучних сімей : дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 / В. М. Приходько. – К., 2004. – 277 с.
5. Харченко С. Я. Дидактические основы подготовки студентов к социально-педагогической деятельности / С. Я. Харченко ; Луганский гос. пед. ун-т им. Т. Г. Шевченко. – Луганск : Альма-Матер, 1999. – 138 с.

Surgova S. Yu.

THE METHODOLOGY OF DETERMINING OF THE PERSONAL COMPONENT OF READINESS FOR THE PREVENTION ACTIVITIES OF FUTURE SOCIAL EMPLOYEE

The article is devoted to the procedure provides for the identification of the formation of the personal component of readiness of future social employee for prevention activities. The preventive approach is developing in a single model with the best heritage of European experience – as a unified model of the protection of human rights to health and social development. Therefore, one of the most important modern directions of the development of professional pedagogical preparation of students is updating on a democratic and humanistic basis its priorities, goals, content, forms and methods of formation of readiness of future social employee to rapid social and educational changes in society. Readiness for preventive action provides for the young specialist of social sphere an opportunity to adapt professionally to the conditions of modern life, to solve successfully complex professional tasks, to analyze and correct consciously the results of their activities. The diagnostics of the formation level of readiness of the personal component for prevention activities leads to the conclusion that the overall level of personal component can be assessed as sufficient and elementary (with the advantage of elementary). A necessary condition for the formation of this component is the use of personality-oriented technologies of preventive activities aimed at developing of personal qualities of future specialists for preventive activities. The author suggests that the effective formation of readiness of the specified component is possible only under condition of using personality-oriented techniques in working with different client groups, that will be the beginning of formation of the personal experience of a future social worker, will lay the groundwork for student scientific researches in the field of prevention education, will contribute to the formation and development of personal and professional qualities.

Key words: *prevention activities, personal component, readiness for prevention activities, future social employee, readiness coefficient.*

Стаття надійшла до редакції 08.12.2016 р.